

סימן ה'

נאמנות עד אחד (ב ע"ב)**א. סוגיית הגמרא**

הגמרא בריש גיטין (ב ע"ב) אומרת, ששליח המביא גט ממדינת הים, נאמן לומר שנכתב ונחתם בפניו, אע"פ ש"אין דבר שבערווה פחות משניים", מהטעם הבא: רוב בקיאים הן. ואפילו לר"מ דחייש למיעוטא, סתם ספרי דדייני מיגמר גמירי, ורבנן הוא דאצרוך, והכא משום עיגונא אקילו בה רבנן.

ומבארת הגמרא:

האי קולא הוא? חומרא הוא! דאי מצרכת ליה תרי – לא אתי בעל מערער ופסיל ליה, חד – אתי בעל ומערער ופסיל ליה.

ופירש רש"י (ד"ה "דא"): "דאי מצרכת ליה תרי - למימר לשמה תו לא מצי בעל לערער, השתא אתי ומערער ואוקי חד לבהדי חד".

ב. ביאור הגרי"ז

והקשה הגרי"ז מבריסק: הרי קי"ל (לקמן ט ע"א, כתובות כו ע"א) ש"אין ערער פחות משניים", ובכל זאת בעל השטר יכול לערער, ולומר שהשטר מזויף. ועל כרחק, שיש לו נאמנות מיוחדת, מדין "בעל דבר". וא"כ, מדוע רש"י אומר "אוקי חד לבהדי אחד", הרי הבעל הוא 'בעל הגט', ולכן נאמן יותר מאיניש דעלמא?!¹

מחדש הגרי"ז: טענת הערעור על הגט היא לא מצד "בעל דבר", כי הוא לא בעל דבר. כדברי הרמב"ן (לקמן ט ע"א, ד"ה "אבל") "אין אשה זו ממונו של בעל". אך בכל זאת הוא יכול לערער כי סוף-סוף הוא "בעל השטר".

לכן, הוא רק יכול לטעון שהשטר מזויף, כי לענין זה הוא "בעל השטר" כנ"ל, אך לטעון שהגט נכתב שלא לשמה – אינו נאמן, כי זה דין בחלות הגירושין ולא בשטר, ולגבי זה אין לו נאמנות מיוחדת, ושפיר כתב רש"י שכאשר הבעל עומד כנגד השליח נחשב "חד לבהדי חד"¹.

¹ ועי' בפנ"י בסוגיין, שהקשה כקושיית הגרי"ז, ותירץ שיש חילוק ברור בין מקרה שטוען שלא נכתב

ג. קושיית הפני יהושע

אמנם, **הפני יהושע** (ג' ע"א, ד"ה "רש"י בד"ה דאי מצרכת") מקשה קושיא הפוכה: הא קי"ל (יבמות פח ע"ב, כתובות כב ע"ב ועוד) ש"כל מקום שהאמינה תורה עד אחד – הרי כאן שניים". ואם כן, איך הבעל יכול לערער – הרי השליח שנאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם נאמן כשניים, ואיך הבעל יכול להכחישו?

ונראה לתרץ קושייתו, בהקדם בירור גדר נאמנות עד אחד.

ד. ביאור דברי השו"ע בהלכות שחיטה

השולחן ערוך (י"ד סי' א סעי"ד) כותב, ששוחט שהעיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן, והשוחט מכחישו – אינו נפסל, מפני שעד אחד לאו כלום הוא, ולכן **אפילו לעד עצמו** מותר לאכול מבשר השוחט הזה מכאן ולהבא.

ולכאורה קשה, מדוע השוחט כשר? הרי יש כאן אחד כנגד אחד, וצריך הדין להיות לכל הפחות ספק?!

מבאר **הט"ז** (שם סק"ג): הלכה זו היא אליבא ד**המהרי"ק** (שורש לג) הסובר שכיון שהשוחט נאמן לומר ששחט כדין – דינו כשני עדים, ע"פ הכלל ש"כל מקום שהאמינה תורה עד אחד – הרי כאן שניים", וממילא המעיד נגדו אינו נאמן.

ואף אם המערער קדם, כתב **הש"ך** (י"ד סי' קכז סק"ד) שעצם זה שהוא שחט, ורוב המצויין אצל שחיטה מומחין הן – מהווה כמו הגדת עדות שהשחיטה היא כדין, ונמצא שתמיד השוחט קדם למערער.

ה. מחלוקת הריטב"א והרא"ש

המהרש"ל (חולין סי' ט, הוב"ד בט"ז שם) חולק על פסק מרן השולחן ערוך, מכח דברי **הריטב"א** (הוב"ד בנימוק"י יבמות פח ע"א) שכותב, שרק במקום שצריך שני עדים והקילו להאמין לעד אחד אז נתחדש שדינו כשניים, כי הרי אחד לא מועיל, אבל באיסורין שבכל אופן ע"א נאמן אין דינו כשניים.

ברם, **הש"ך** סובר שמדברי הרא"ש ניתן להוכיח שהוא חולק על הריטב"א.

הרא"ש בגיטין (פ"ה סי' ט) כותב בזה"ל:

האומר טבל הלה מתוקן אמרו לו היאך ואמר אמרתי לו לפלוני לתקנו והלכו

לשמה כמו בסוגיין, ובהא ערעור הבעל אינו אלא כחד, לבין מקרה שטוען מזויף, דעל זה איתא לקמן שנאמן לערער כשניים, וכעין דברי הגרי"ז. אך לא ביאר מהו טעם החילוק, וכאן מבאר הגרי"ז שבטענת 'לשמה' אין לו כח של בעל שטר, ובטענת מזויף כן.

ושאלוהו ואמר לא תקנתיו הרי הוא בחזקת טבל. ואע"ג דכל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים, מכל מקום כיון שהוא מודה שלא אמר אלא לאחר לתקנו והלה אמר לא תקנתיו הרי הוא בחזקת טבל גמור.

מבואר בדברי הרא"ש, שגם באיסורין, שבהם שאין צורך בשני עדים – עד אחד נאמן כשניים, ודלא כהריטב"א.

אמנם, מרן עצמו בשו"ע, אינו כותב שטעמו הוא מהדין של עולא, אלא המהרי"ק אומר זאת מדיליה. אך גם המהרי"ק מתחיל לבאר ש"עד אחד לאו כלום הוא" (כמ"ש בשו"ע), ואח"כ אומר: "ועוד" – שלפי דברי עולא יוצא כך.

ונראה לבאר כוונתו, שעד אחד אינו יכול להכחיש את השוחט, מכיון שיש כאן ספק כנגד ודאי: ודאי שנתבצעה שחיטה, וספק אם נשחטה כדן. וכיון שרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן – נמצא שיש רוב ששחט כהוגן.

אמנם, דין זה תלוי במחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן:

ו. יישוב השגת המהרש"ל

הרמב"ם (פ"ב מהל' גירושין ה"ט) כותב, שאם עד אחד אומר לאשה "מת בעלך" ואחד אומר "לא מת" – לא תינשא, ואם נישאת תצא, אך אם נישאת לאותו עד שאמר שמת בעלה – לא תצא.

וכתב המגיד משנה על אתר, שהרמב"ן חולק על כך² וסובר, שאף אם נישאת לעד זה – תצא.

כלומר, הם נחלקו האם כשיש ויכוח בין שני עדים, אזי עדות שניהם קיימת, אך לא ניתן לפעול על פיה, או שמכיון שיש הכחשה עדות שניהם מתבטלת. הרמב"ם סובר שהעדויות נשאר, אלא שאי אפשר לפעול על פיה, ולכן כשנישאת לאחד מהעדים לא תצא בדיעבד. אך הרמב"ן סובר שהעדויות מתבטלת לחלוטין ולכן גם בדיעבד תצא.

וכן בנידון דידן, לפי הרמב"ם שהעדויות קיימת – לא ניתן לסמוך על רוב כאשר יש עד המכחיש. אך לפי הרמב"ן, כיון שעדות שניהם מתבטלת – ניתן לסמוך על הרוב.

ואפשר שזהו טעמו של המהרי"ק, שהבשר כשר גם בלא הדין של עולא. וא"כ פסק השו"ע אינו סותר את דברי הריטב"א, ומיושבת השגת המהרש"ל.

² מקור דברי הרמב"ן בחידושו ליבמות ק"ח ע"א, ד"ה "והרב ר' משה".

ז. ביאור דברי השו"ע והריטב"א

אלא, שבשו"ע באבן העזר (סי' יז סעל"ז), הביא את דעת הרמב"ם ואת דעת הרמב"ן ולא הכריע ביניהן. ואם כן, הדרא קושיא לדוכתה: לפי דעת הרמב"ם (שהשו"ע לא שלל אותה) שלא ניתן להסתמך על הרוב – מדוע הבשר כשר לאכילה?

וצ"ל, בהקדם דברי המשנה ביבמות (ק"ז ע"ב), שאם עד אחד אומר "מת בעלה", ועד אחד בא לאחר מכן ואומר שהבעל לא מת – הראשון נאמן כשניים, והשני אינו נאמן (וכן פסק הרמב"ם שם, ה"ח).

וכתב הריטב"א (יבמות שם, ד"ה "והא דתנן"), שנאמנות זו היא רק מדרבנן. רק במקום שהנאמנות של העד אחד היא מן התורה, דינו כשניים, אך כאן כל נאמנותו היא רק מדרבנן, ולכן אין דינו כשניים מן התורה.

והקשו האחרונים, שיש סתירה בדברי הריטב"א, כי במקום אחר (יבמות פ"ב ע"ב, ד"ה "והא") הוא כותב, שבכל האיסורין שבתורה אין דבריו של אחד עומדים כשניים, ומוכיח זאת מכך, שאף בעדות מיתה, שהיא רק מדרבנן, הראשון נאמן כשניים.

ויש לבאר, על פי מה שכתב הרא"ש בגיטין.

הגמרא לקמן (נד ע"ב) אומרת, שאדם שהיה מתעסק בטהרותיו של חברו נאמן לומר לו שהם נטמאו, מפני שבידו לטמאם. ולכאורה, הרי אם יטמא יצטרך לשלם לו, ואין נאמן מדין מיגו?

מתרץ הרא"ש (סימן יג) בזה"ל:

ולאו מטעמא דאי בעי מטמא להו דאי טמאינהו בעי שלומי... אלא, כיון שבידו לתקנו הוי כבעליו, ואפילו תרם משל חברו.

במילים אחרות: ישנה נאמנות מיוחדת לבעלים.

ולפ"ז, ניתן ליישב את הסתירה בדברי הריטב"א:

בכל האיסורין שבתורה הראשון נאמן כשניים, מכיון שיש לו את הנאמנות המיוחדת של בעלים, אך בשאר המקרים אינו נאמן כשניים מן התורה.

והנה, השב שמעתתא (ש"ו פרקים כ-כא) תמה, מדוע עולא הוצרך לומר ש"כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשניים" הרי בלאו הכי העד השני – שאומר שבעלה לא מת – אינו נאמן משום ש"אין דבר שבערוה פחות משניים"³?

מתרץ הש"ש, שלולי דברי עולא, העד השני אמנם לא היה נאמן להעיד, אך הוא היה

³ לעד הראשון יש נאמנות מיוחדת שחכמים נתנו לו, אך לשני אין את הנאמנות הזו וממילא הוא לא נאמן.

נאמן להכחיש את העד הראשון ולבטל את עדותו.

ה. יישוב קושיית הפני יהושע

ולפ"ז נראה ליישב את קושיית הפנ"י דלעיל, שהקשה מדוע הבעל יכול לערער:

בהוה אמינא סברה הגמרא שאין לשליח נאמנות מיוחדת כשניים, ולכן הבעל יכול לערער, אך בכל זאת השליח נאמן כי מעיקר הדין אין צורך בעדותו, מכיון ש"סתם ספרי דדייני מיגמר גמירי".

אך למסקנא דמילתא, הגמרא אמרה שהשליח נאמן כיון ש"מידק דייק", ועובדה זו נותנת לו תוקף של שני עדים.

נמצא, שבאמת כשהשליח נאמן כשניים הבעל לא נאמן לערער, כדברי הפנ"י, ורק בהוה אמינא סברנו שלשליח אין נאמנות מיוחדת, ולכן הבעל נאמן לערער.